

Restos de sufijos celtas na llingua asturiana ¹

Manuel G. Menéndez Nadaya

El vieyu astur², desque foi invadíu ya desplazáu pol llatín, dempués d'abondos sieglos de bilingüismu, dexó na sofitación de la llingua asturiana clares muestres d'una *celtización de retrocesu*. Seis sufijos representen esti sustratu d'orixen celta³: de primeres, entámase a esplayar n'apartáu I tres sufijos que son tan sólo propiedá de la llingua asturiana ya de la llingua celta: sufixu diminutivu afeutivu *-ín*, esistente n'irlandés ya n'asturianu; sufixu peyorativu *-án*, esistente n'irlandés ya n'asturianu, ya sufixu *-ota* con significáu ampliu, esistente n'asturianu ya en galés. De segundes, n'apartáu -II-, espláyense otros tres sufijos verbales *-(a)dura*, esistente n'asturianu-castellán ya en celta bretón; sufixu *-etu/*

¹ Nun se m'escaez que debo alvertir al lleutor que la mayoría les notes d'esti artículu valen tanto comu'l mesmu artículu, por ser comu testigos ya pruebes de los fechos celtas.

² Entiéndese por *vieyu astur* la llingua indoeuropea, falada n'Asturies nel primer mileniu a.d.C., a la llegada los romanos a la cornisa Cantábrica, fai 2.000 años. Esta llingua yera una mestura de precelta (llingua iliroides) + celta, baxu l'influxu d'un sustratu preindoeuropéu.

³ García Arias, X. Ll.: *El habla de Teberga: sincronía y diacronía*, Archívum, tomu XXIV, Universidad de Oviedo, 1974, pp.123-128 ú tán espuestos los sufijos asturianos *-ín*, *-án*, *-icu/-ica*, *-etu/-eta*, *-otu/-ota*, *-(a)dura*, que formen l'oxetu del mio estudiu comparáu col celta.

-eta con significáu ampliu, esistente n'asturianu-castellán ya en celta bretón ya en celta galu, ya tamién sufixu diminutivu afeutivu *-icu/-ica*, esistente n'asturianu-castellán ya en celta bretón. Ya, d'últimes, n'apartáu -III-, espláyase l'esquema d'estos sufijos.

Ta perclaro que'l vieyu astur, antes de morrer dafechu, prefirió contaminase ya misturase cola llingua invasora (col llatín), comu fixo con estos seis sufijos celtas, que perduren hasta güei comu resultes del munchu arcaísmu de la llingua asturiana. Asina, el celta astur na so lenta ya desesperada agonía esgarduña ya estragaña la morfoloxía sufixal del llatín asturianu con talos centellazos, que quedó marcáu l'hibridismu del celta-llatín na llingua asturiana hasta los nuevos díes. Esta celtización de sufijos obedece a la llei universal de la compensación, qu'algama tamién a la llingüística col camudamientu ya'l contamín d'elementos llingüísticos.

I

1 - El sufixu *diminutivu afeutivu* asturianu *-ín*⁴, tónicu agudu, d'orixen celta, tien correllatu etimolóxicu col sufixu *diminutivu afeutivu* irlandés *-ín*, tamién tónicu agudu⁵, lo mesmo que n'asturianu. Ta perclaro qu'esti sufixu *-ín* prellatinu, percucháu asgaya ya de plena facienda nel día de

⁴ Nun hai que confundir al sufixu *-ín*, apócope del llatín *-inu* (bobín < *bobinu*, molín < *molinu*, etc.) col sufixu diminutivu afeutivu *-ín* del celta asturianu ya del celta irlandés: la diferencia ye taxante, porque l'*-ín* llatín (< *-inu*) nun ye portador del significáu diminutivu afeutivu. Tamién hai otru palabres terminaes n'*-ín* que nin son diminutivos nin proceden del *-inu* llatín, comu *determín*, *contamín*, etc. Esto mesmo asocede tamién na llingua irlandesa: non toes les palabres terminaes n'*-ín* son diminutivos irlandeses, comu asocede col nome común *coínín* 'conexu', etc.

⁵ Mícheál Ó Siadhail: *Learning Irish*, Dublín, 1980, pp.230, 258, 299, 302 ya n'especial páxina 162, ú s'espón: «The diminutive suffix *-ín* is used to express *smallness* ... It may be used to express *endearment* ...».

güei, tanto n'asturianu comu n'irlandés, ye'l mesmu, emplegáu con nomes propios de presones ya con nomes comunes ya tamién con axetivos.

Exemplos con nomes propios de presones:

* Irlandés de güei: *Tomáístín* (Tomáis-*ín*, diminutivu afeutivu de *Tomás*).

Asturianu de güei: *Tomasín* (Tomas-*ín* , diminutivu afeutivu de *Tomás*).

* Irlandés de güei: *Seáinín* (Seáin-*ín* , diminutivu afeutivu de *Seán*).

Asturianu de güei: *Xuanín* (Xuan-*ín*, diminutivu afeutivu de *Xuan*).

Exemplos con nomes comunes:

* Irlandés de güei: *Gáimbin* (gáimb-*ín* , diminutivu de *gamba*).

Asturianu de güei: *Gambín* (gamb-*ín* diminutivu de *gamba*).

* Irlandés de güei: *Cáimpin* (cáimp-*ín*, diminutivu de *campa*).

Asturianu de güei: *Campín* ⁶ (camp-*ín*, diminutivu de *campu*).

* Irlandés de güei: *Báidín* (báid-*ín*, diminutivu de *bad*).

Asturianu de güei: *Batelín* ya *botín* (batel-*ín* ya bot-*ín*, diminutivos de *batel* ya *bote*).

Tanto n'asturianu comu n'irlandés el diminutivu afeutivu *-ín* ye abondo espresivu⁷ ya productivu⁸ nel 'sermo'-

⁶ El diminutivu astur *campín* nun se m'escaez enxamás que foi metíu con otres pallabres nel Diccionariu de la Real Academia Española fai unos 40 años, cuando yera yo un mozalbetu. Los académicos de la R.A.E. atoten dacuendu pal so diccionariu pallabres asturianas ya d'otros llugares comu modu d'enriquecer el léxicu.

⁷ Myles Dillon and Donncha Ó Cróinín: *Irish*, Dublín, 1961, p.71, ú s'esplana que'l sufixu diminutivu afeutivu *-ín* irlandés ye abondo espresivu ya productivu nes zones rurales: «The diminutive suffix *-ín* is still *productive* and often expresses *affection* ».

cotidianu de la vida rural cola capacidá de sustantivar axetivos. Exemplu n'asturianu sacáu del cuentu *La pita ya los pitinos*, en que la pita enseña a les sos críes a defendese del rapifitu esfamiáu ya, cocoricando ya naguando de cariñu d'unu n'unu, antes de dise de viaxe, falába-yos asina: «*Nigrín, tira pol blanquín; blanquín, tira pol marillín; marillín, tira pol roxín; roxín, tira pol cardosín; cardosín, tira pol rayadín; rayadín, tira pol pintín; pintín, tira pol caretín...*»

Amás, esta norma del sufixu *-ín* pa espresar el conceutu diminutivu afeutivu, dientru les llingües celtas, sólo apaez na llingua irlandesa ya, dientru'l corru neullatinu, sólo esiste na llingua asturiana⁹. Esta singularidá ta glayando que'l vieyu astur ya'l celta irlandés taben estrechamente emparentaos cuasi comu si dixéramos que na vieya Asturias de fai 2.000 años falábase una mistura de celta irlandés + restos del precelta con dellos aditamentos del celta bretón ya'l celtá galés. Talantar que nes aldees asturianas ya nes aldees irlandeses nel día de güei óyse, de contino, el diminutivu afeutivu *-ín* paez cosa de ciencia-ficción. Tan suyu ye pal asturianu-irlandés esti sufixu *-ín*, que les otres llingües celtas usen otres normes de formación pal diminutivu afeutivu. Per exemplu,

⁸ Gearrfhoclóir: *Gaeilge-Béarla (Irish-english)*, Baile Átha Cliath (Dublín), 1981, p.vi: «Agus den iarmhír dhispeagtha *-ín*». Ya na páx. VIII: «And the diminutive suffix *-ín* which may be used with a great variety of nouns...».

Nesti diccionariu hai abondes docenes de diminutivos n'*-ín*, mostrando la so proliferación asgaya na llingua irlandesa.

⁹ Esti sufixu diminutivu afeutivu *-ín* entovía permanez en tol territoriu de la vieya Asturias, algamando tamién delles zones perifériques. Nun hai qu'escaecer que nes llingües fronterices la reciprocidá d'influencies llingüístiques ye un fenómenu perclaru. Por exemplu, na zona noroeste palentina, zamorana ya salmantina, dacuandu óyse'l diminutivu afeutivu *-ín*. Por exemplu, el profesor José García García na so tesis (*El habla de El Franco*, Instituto 'Bernardo Quirós', Mieres del Camino, 1983, pág.159) dizmos nesti casu concretu que'l sufixu diminutivu afeutivu *-ín* algama tamién la llingua gallega oriental.

el gaélicu-escocés failu asina: positivu + l'axetivu *beag*¹⁰ 'pequeñu': an cat *beag* 'gattín. Celta galés: positivu + l'axetivu *bach*¹¹ 'pequeñu': stafell *bach* 'cuartín'.

En resultes: el significáu ya'l contestu primordial del sufixu *-án* ye'l de diminutivu afeutivu tanto n'irlandés comu n'asturianu.

2-El sufixu *peyorativu* asturianu *-án*, tónicu agudu¹², d'orixen celta, tien correllatu etimolóxicu col sufixu *peyorativu* irlandés *-án*, tamién tónicu agudu lo mesmo que n'asturianu. Ta perclaro qu'esti sufixu *-án* prellatinu ye'l mesmu n'asturianu que n'irlandés. Amás, tanto n'asturianu comu n'irlandés el emplegu del sufixu *-án* con significáu peyorativu nun ye perprolliferu por interferencies d'otros sufixos col mesmu significáu peyorativu.

Exemplos n'irlandés¹³: Balbhán (<balbh-án, peyorativu de balbh 'mudu'). Bochtán (<bocht-án, peyorativu de botch 'probe'). Amadán 'tontán': an t-*amadán* botch 'el probe *tontán*'.

Exemplos n'asturianu: Manolán, peyorativu de Manolo. Anxelán, peyorativu d'Anxelu. Rapazán (rapaz). Melandrán (melandru). Dacuandu el sufixu *-án* sufita pallabres contaminaes: cuxalandrán, etc. Tamién dacuandu afitona otru sufixu peyorativu, comu asocede col sufixu *-acu*: Mixacán ya mexacán (mexu ya mixu) + el sufixu *-án* > mex-ac-án ya mix-ac-án). Burracán (<burr-acu (burru) + el sufixu *-án* > burr-ac-án)¹⁴.

En resultes: tanto'l sufixu diminutivu afeutivu *-án* co-

¹⁰ Roderick Mackinnon: *Gaelic*, London, 1977, pp.8-9.

¹¹ T. J. Rhys Jones: *Living welsh*, 1977, pp.148, 322.

¹² Myles Dillon and Donncha Ó Cróinín (op.cit., nota 7) páx.71, ú s'espón «The suffix *-án* is sometimes pejorative».

¹³ Myles Dillon and Donncha Ó Cróinín (op.cit., nota 7) páx.71, ú tán esplayaos los exemplos citaos.

¹⁴ García Arias, X. Ll.: (op.cit., nota 3), páx.125, ú s'esponen otros exemplos del peyorativu *-án* pal asturianu.

mu'l sufixu peyorativu *-án* tán glayando que'l llazu ya'l noyu, esistente pal irlandés ya l'asturianu, taben ya abundu anoyaos, presentando la mesma color llingüísticu.

3-El sufixu tónicu asturianu d'ampliu significáu *-otu/-ota*, d'orixen celta, tien correllatu etimolóxicu col sufixu tónicu galés d'ampliu significáu *-ota*.

Exemplu na llingua galesa col raízu indoeuropéu *pisk-* 'pescar' con correllatu etimolóxicu na llingua asturiana: galés de güei: *pisgota*¹⁵ (< *pisg-ota* < *pisc-ota* < *pisk-*) 'pescar', con correllatu etimolóxicu n'asturianu: *pixotu* ya *pixota* (< *pix-otu* ya *pix-ota* < *pisc-otu* ya *pisc-ota* < *pisk-*) 'pescador' ya 'pescadora' ya con diptongación *pixuetu* ya *pixueta*. Cola forma diptongada apódase asina a la xente de Cuideiru, pueblu n'especial pescador o *pixuetu*. N'otros pueblos *pixuetos* del occidente asturianu emplégase la forma ensin adiptongar: 'pixotu' ya 'pixota'¹⁶.

Deriváu asturianu del raízu indoeuropéu *mag-* 'grande': *magotu* ya *magota* (< *mag-otu* ya *mag-ota*) ya con diptongación *magüetu* ya *magüeta* 'becerra', novilla', 'nouta'. Ya en llinguaxe metafóricu tien un significáu despeutivu ente presones: 'granduyón' ya 'granduyona'.

Derivaos del llatín: *pecus, oris* 'ganáu': *pegotu* ya *pegota* (< *peg-otu* ya *peg-ota* < *pec-otu* ya *pec-ota*) 'ganaderu' ya 'ganadera', 'pegoreru' ya 'pegorera'. *Canna, ae* 'caña': *encañotu* ya *encañota* (< *en-cañ-otu* ya *en-cañ-ota*) ya con diptongación *encañuetu* ya *encañueta*: los paxarinos tán *encañuetos*.

Derivaos de *mar*: *marinotu* ya *marinota* (< *marin-otu* ya *marin-ota*) ya con diptongación *marinuetu* ya *marineta*. Con abreviación *marnotu* ya *marnota* (< *mar(i)n-otu* ya *mar(i)n-*

¹⁵ T. J. Rhys Jones (op.cit., nota 11), páx.422.

¹⁶ José García García (op.cit., nota 9), páx.301, ú tán citaes les formes *pixotu* ya *pixota* na zona de El Franco.

ota) ya con diptongación marnuetu ya marnueta.

Derivaos de *vara* : varotu ya varota (varuetu ya varueta).

Deriváu de *pícara* 'altura d'un árbol', 'altura d'una montañia': picarotu ya picarota (picaruetu ya picarueta).

En resultes: n'asturianu esti sufixu tien un emplegu prudente, mientras na llingua galesa'l so emplegu ye ralu.

II

4-Otru sufixu tónicu *diminutivu afeutivu* asturianu ye'l sufixu *-icu* ya sonorizáu *-igu*, d'orixen precelta ya celta, que tien correllatu etimolóxicu col sufixu diminutivu afeutivu bretón *-ik*¹⁷ na formación d'axetivos diminutivos ya *-ig* sonorizáu na formación de nomes diminutivos.

Exemplos na llingua bretona con *-ik*: dousik 'dulcín' (< dous-*ik*, diminutivu de dous 'dulce'). Col sufixu *-ig*: bagig 'barquín' (< bag-*ig*, diminutivu de bag 'barcu').

Exemplos na llingua asturiana con *-icu/-ica*: Pericu (nome propio de presona) (< Pe(d)r-*icu*, diminutivu afeutivu de Pe(d)ru). Portica (< port-*ica*, diminutivu de puerta). Col sufixu *-igu/-iga*: pontigu (< pont- *igu* < pont-*icu*). Pontiga (< pont-*iga* < pont-*ica*, diminutivos de ponte).

Esti sufixu ta de plena facienda na llingua bretona, mientras n'asturianu ye un sufixu caduce ya muertu, representando por norma casos petrificaos¹⁸.

En resultes: d'un llau, n'asturianu la caducidá d'-*icu* ya d'-*igu* apaez sufitada dacuandu col sufixu diminutivu *-ín*,

¹⁷ Reparz Hemon: *Grammaire bretonne*, Al Liamm, 1975, páx.22: «Le cas *diminutif* se forme en ajoutant *-ig* au singulier». Ya na páx.31: «Tout adjectif peu avoir un *diminutif*. On l'obtient à l'aide de la termination *-ik*».

¹⁸ Rafael Lapesa: *Historia de la lengua española*, Escelicer, Madrid, 1959, pp.253, 333 ya n'especial 316, u s'espón: «El diminutivo *-ico* (ratico, gallico), aunque en otras épocas fue corriente en toda España, muestra hoy especial arraigo en Aragón...».

comu asocede con Periquín de Pericu, pontiguín de pontigu, etc.; d'otru llau, esti sufixu *-icu* ya *-igu*, amás de tener correllatu etimolóxicu col celta bretón *-ik* ya *-ig*, tien tamién interferencies col precelta astur *-icu/-ica*, emparentáu col sánscritu¹⁹ ya l'eslavu, comu pon de manifestu'l rusu de güei col sufixu diminutivu afeutivu *-ik*²⁰. Esto fai talantar que'l sufixu diminutivu afeutivu asturianu *-icu* (sonorizáu *-igu*) antroyó dos vegaes n'Asturies antes de la llegada los romanos al Cantábricu: de primeres, vienu colos preceltas ya, de segundes, colos celtas. Nostante, esti sufixu *-icu* nun prosperó na llingua asturiana, porque la desgalazada proliferación del sufixu diminutivu afeutivu *-ín* del astur-irlandés invadió tol campu llingüísticu astur, asfisiando al sufixu *-icu*.

5-El sufixu tónicu asturianu d'ampliu significáu *-etu/-eta*, d'orixen celta, tien correllatu etimolóxicu col sufixu tónicu d'ampliu significáu *-etu/-eta* del celta bretón ya del celta galu.

Exemplu na llingua gala col raízu indoeuropéu *mag-* 'grande': mageturitu (< magetu + ritu < mag-*etu* + ritu) 'puertu grande'.

Exemplu na llingua bretona col raízu indoeuropéu *pisk-* 'pescar': pesketa²¹ (< pesk-*eta* < *pisk-*) 'pescar'.

Esti sufixu nel bretón ye raru, mientras na llingua asturiana ye abondo emplegáu con abondos significaos comu formante de pallabres xentilicies, peyoratives, téuniques, etc.

Exemplu de sentíu peyorativu con pallabres conflic-

¹⁹ A. Meillet: *Introduction à l'étude Comparative des Langues indo-européennes*, 8ª éd., Paris, 1937, p.276, ú s'espón el caráuter *diminutivu* del sufixu indoeuropéu *-ico* na llingua sánscrita ya na llingua eslava, poniendo comu exemplu el nome *musicu*, diminutivu de *mus* 'ratu', 'músculu', esistente tamién nel precelta astur na pallabra *musicu* col significáu de 'musicu la mazana' (= 'carraspiu la mazana').

²⁰ Anna H. Semeonov: *Una nueva gramática rusa*, ed. Aguilar, Madrid, 1960, p.266.

²¹ Reparz Hemon: *Dictionnaire Française Bretón*, AL Liamm, 1974, p.284.

tives na fonética: parretu ya parreta (< parc-*etu* ya parc-*eta*, derivaos del llatín *parcus*, *a*, *um*), con correllatu etimolóxicu na llingua gallega, pero con camudamientu sufixal: parrulu ya parrula (< parr-*ulu* ya parr-*ula* < parc-*ulu* ya parc-*ula*) 'presona d'estatura baxa'.

Exemplu d'un xentiliciu asturianu: navetu ya naveta (= 'xente de Nava').

Exemplos de pallabres téuniques n'asturianu-castellán: camiseta, paleta, banqueta, etc.

6-El sufixu tónicu asturianu *-(a)dura*, d'orixen celta, na formación de sustantivos verbales, tien correllatu etimolóxicu col sufixu tónicu *-(a)dur* del celta bretón na formación de sustantivos verbales. Ta perclaro qu'esti sufixu indoeuropéu prellatinu con interferencies del *-tura* llatinu ye'l mesmu tanto n'asturianu comu na llingua bretona.

La proliferación d'esti sufixu ye pergrande nes dos llingües. Hai nomes verbales asgaya n'asturianu en *-(a)du-²²ra*: matadura de *matar*, gayadura de *gayar*, encetadura d'*encetar*, roxadura de *roxar*, etc. Otru tantu asocede na llingua bretona col sufixu *-(a)dur*: tresadur del verbu *tresañ* (asturianu: trazadura de *trazar*), (castellán: 'trazado'). Temptadur del verbu *temptañ* (asturianu: tentadura de *tentar*), (castellán: 'tentación'). Taosadur del verbu *taosañ* (asturianu: tasadura de *tasar*), (castellán: 'tasa', 'tasación'), etc.

Exemplu asturianu ya en bretón col mesmu raízu indoeuropéu: *gor-* (< *gwhor-*) 'calecer', 'encubar', 'facer l'amor':

- Bretón de güei: *goradur*²³, sustantivu verbal de *goriñ* (< *gwhor-*), col significáu castellán d' 'incubación'.

²² Na llingua castellana esti sufixu *-(a)dura* ye ralu ya ta de plenu retrocesu, mientres n'asturianu ta de plena facienda lo mesmo que na llingua bretona.

²³ Reparz Hemon (op.cit., nota 21), p.205.

Asturianu de güei: *goradura*, sustantivu verbal de *gorar* (< *gwhor-*), col significáu castellán d' 'incubación'.

- Bretón de güei: *goladur*²⁴, sustantivu verbal de *goleiñ* (< *gwhol-*), forma dialectal de *goriñ*, col significáu castellán d' 'incubación'.

Asturianu de güei: *goladura*, sustantivu verbal de *golar* (< *gwhol-*), forma dialectal de *gorar*, col significáu castellán d' 'incubación'.

III

D'un llau, la infraestructura sufixal del irlandés ya l'asturianu ye la mesma pal sufixu diminutivu afeutivu *-ín* ya'l sufixu peyorativu *-án* ya, d'otru llau, los sufixos *-(a)dura*, *-etu/-eta*, *-icu/-ica* tán predicando l'íntimu parentescu del bretón ya l'asturianu. Finalmente, el sufixu *-ota* galés memore al sufixu *-otu/-ota* de *pixotu* ya *pixota*.

Esquema de los restos de sufixos celtas na llingua asturiana:

		ast.	irland.	bretón	gal.	escoc.
1 -	Suf. diminutivu	-ín	-ín	—	—	—
2 -	Suf. peyorativu	-án	-án	—	---	---
3 -	Suf. diminutivu	-icu/-igu	—	-ik/-ig	---	---
4 -	Suf. sus. ver. ²⁵	-(a)dura	—	-(a)dur	---	---
5 -	Suf. sig. ampl. ²⁶	-etu/-eta	—	-etu/-eta	---	---
6 -	Suf. sig. ampl.	-otu/-ota	—	—	-ota	---

²⁴ Manuel G. Menéndez Nadaya: *El prerromanu llingüísticu astur*, Lletres Asturianas, 23, 1987, pp.54-60.

²⁵ Suf. sus. ver. (= 'sufixu de sustantivos verbales').

²⁶ Suf. sig. ampl. (= 'sufixu de significáu ampliu').